

יד
מהר"ץ

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
ויחי
טבת ה'תשע"ג ב'שכ"ד
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

דין תלמיד החולק על רבו, וכיצד רשב"י חלק על רבי עקיבא רבו בעניין "צום העשירי" (המשך לשיעור הקודם). תירוץ החיד"א לקושייתו של הרדב"ז, קושיית הגרי"ש אלישיב ותירוץו, שקלא וטריא ותירוץ חדש. מהרי"ץ נתקבל לראב"ד כבר בחייו של בעל שתילי זתים. מדוע המצור על ירושלים נמשך כ"כ הרבה זמן, האם חודש טבת הוא חודש של מזל וברכה, ודברי חיזוק והתעוררות למניעת שנאה קנאה ומחלוקת בימים אלו.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק
טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741
דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול הלשון – 03-6171031
מספר השיעור – 315

**מי שבירך אבותינו אברהם יצחק ויעקב
משה ואהרן ודוד ושלמה
וכל הקהילות הקדושות והטהורות.
הוא יברך וישמור ויחיה ויארץ את ימי
רבי **ברק** בן זכריה **צברי** יצ"ו
שהתנדב לכבוד התורה.
המקום ברוך הוא ידצה נדבתו.
ויברך מעשה ידיו. מכל צרה ונזק יצילהו.
ויפתח ליבו ולב בנו לתלמוד תורתו.
ויגדלם לעבודתו ולידאתו.
וימלא כל משאלות ליבו לטובה.
ויקים עליו מקרא שכתוב,
"ישמרהו ויחיהו ואשר בארץ ואל תתנהו בנפש אויביו.
וכן יהי רצון ואמרו אמן.**

דין תלמיד החולק על רבו, וכיצד רשב"י חלק על רבי עקיבא רבו בעניין "צום העשירי" (המשך לשיעור הקודם). תירוץ החיד"א לקושייתו של הרדב"ז, קושיית הגרי"ש אלישיב ותירוץ, שקלא וטריא ותירוץ חדש. מהרי"ץ נתקבל לראב"ד כבר בחייו של בעל שתילי זתים.

כתב רבינו הרמב"ם [פ"ה מהלכות ת"ת הלכה א'], כשם שאדם מצווה בכבוד אביו ויראתו, כך הוא חייב בכבוד רבו ויראתו, יתר מאביו. שאביו מביאו לחיי העולם הזה, ורבו שלימדו חכמה מביאו לחיי העולם הבא. אח"כ הוא מביא, לפיכך אמרו, כל החולק על רבו, כחולק על השכינה. שנאמר, בהצותם על י"י. מחלוקת קורח כנגד משה רבינו, היתה מצה ומריבה עם הקב"ה. הרי משרע"ה היה רבן של ישראל, וא"כ קורח ועדתו שחלקו עליו, הרי הם כחולקים על השכינה. וכל העושה מריבה עם רבו, כעושה מריבה עם השכינה. שנאמר, אשר רבו בני ישראל את י"י ויקדש בם. וכל המתרעם על רבו, כמתרעם על י"י. שנאמר, לא עלינו תלונותיכם כי על י"י. אנו עושים הכל בציוויו של הקב"ה, אלו אינם דברים מליבנו. וכל המהרהר אחר רבו, כאילו מהרהר אחר שכינה, שנאמר, וידבר העם באלדים ובמשה. השווה אותם הכתוב, והקישם אחד לשני.

ממשיך הרמב"ם [בהלכה ב'] ואומר, איזהו חולק על רבו? זה שקובע לו מדרש, ויושב ודורש ומלמד שלא ברשות רבו, ורבו קיים. ואע"פ שרבו במדינה אחרת. כיון שאתה תלמידו, א"כ כעת שאתה פותח בית מדרש ודורש לרבים, לא ביקשת רשות מרבך, או שביקשת והוא לא הסכים, הדבר נקרא תלמיד החולק על רבו. ולרבותא נקט. דהיינו כי אע"פ שאינו חולק עליו ממש, ג"כ נחשב הדבר כך. ואסור לאדם להורות בפני רבו לעולם. וכל המורה הלכה בפני רבו, חייב מיתה. הדבר חמור מאד. אחר כך [בהלכה ג'] אומר הרמב"ם עוד כמה פרטים. כגון ולהפריש מן האיסור, אפילו בפני רבו מותר להורות. דהיינו, אם צריכים להפריש מאיסור כעת, וכן אם יש איזה עניין עכשיו שהוא צריך לענות עליו, א"כ הוא חייב לומר

זאת, ואפי' בפני רבו. ואף על פי שלא נתן לו רבו רשות. שכל מקום שיש חילול השם, אין חולקין כבוד לרב.

מוסיף הרמב"ם [שם] ואומר, בד"א, בדבר שנקרה מקרה. אבל לקבוע עצמו להוראה, ולישב ולהורות לכל שואל, אפילו הוא בסוף העולם ורבו בסוף העולם, אסור לו להורות, עד שימות רבו. כל זמן שרבו בחיים, אסור לו להורות. מותר רק אחרי שרבו נפטר. אא"כ נטל רשות מרבו. אם רבו נתן לו רשות בחיים, אין שום בעיא. ולא כל מי שמת רבו, מותר לו לישב ולהורות בתורה, אלא אם כן היה תלמיד שהגיע להוראה. זה לא שרבו נפטר וכבר הרשות בידו להורות, אלא הוא צריך להיות אכן הגון ומתאים, שיכול לפסוק הלכות. זה תנאי ברור, בלי קשר לכל העניין של כבוד רבו.

החיד"א בספרו ברכי יוסף [יורה דעה סי' רמ"ב אות ג'] כותב כך, לגבי דין איזהו חולק על רבו? כי שם מרן השו"ע [שם] גם הביא את דברי הרמב"ם דלעיל. אומר החיד"א, הא דאמרינן שאין תלמיד יכול לחלוק על רבו, מהו שיחלוק כשיש לו ראייה ברורה? אם הרב אומר כך, והתלמיד חולק עליו, אבל יש לתלמיד ראייה שהוא צודק. האם הוא יכול לחלוק על רבו או לא? זאת שאלה שנשאל הרדב"ז, והברכי יוסף מעתיק את התשובה בקיצור. הוא כותב בהמשך, שזה מהרדב"ז בתשובותיו כת"י. היתה לו להחיד"א תשובה זאת עוד קודם שנדפסה, לכן הוא מצא לנכון להעתיק את תמצית הדברים. אבל אח"כ הוא כותב, שכבר הדפיסו תשובה זאת, והוא מציין היכן מקומה לאחר שנדפסה. [לפנינו, זה בחלק א' סימן רצ"ה]. בכל אופן הוא מביא שזו היתה השאלה, האם תלמיד יכול לחלוק על הרב, כשיש לו ראייה שהרב אינו צודק.

תשובה. הראשונים, היו חולקים על רבם. וכן בכל דור ודור. ויכול לחלוק עליו בחייו בראיות ברורות דרך משא ומתן. דהיינו,

שערי יצחק – השיעור השבועי

אבל לכתוב לעצמו ראיותיו, אף שהם כנגד רבו, מותר. לא שהוא שואל, אלא שהוא מחבר ספר, וכותב שכך דעתו. הוא כותב שרבו אמר כך, וראיותיו הם כך וכך, ואילו אני אומר אחרת ואילו הן ראיותי, הדבר מותר. ולכתוב פסוק או הוראה לאחרים נגד רבו, אסור. כל זה מדובר אם זה בחייו של רבו. וכן מותר לחלוק עליו אחר מותו, ולפסוק כפי סברתו, ולעשות מעשה אף שהוא כנגד רבו. הוא יכול להגיד אחרי מותו של רבו את הפסק של עצמו, ואפילו בלי להגיד שרבו אמר אחרת. מותר לו לומר את ההלכה כפי שנראה לו, מבלי לציין אפילו שישנה דעה אחרת. אבל לא יאמר, רבי היה אומר כך, ואני אומר כך, שזה מבזה את רבו. אסור להגיד שהוא סובר כך ורבו סבר אחרת, כי זה כאילו שהם שקולים אותו הדבר. אבל לכתוב סברת רבו וראיותיו, ולכתוב עליו דברי עצמו וראיותיו, מותר. אף שהם סותרים. כי הרואה דבריהם יבחר. וכן עשו כל הראשונים. ודבר אחרון החשוב ביותר, ועל הכל, יהיו דבריו לשם שמים. זה בעצם עוד לפני ההתחלה. אסור לשכוח את הדבר, שאכן לא יהיו לו נגיעות, שלא יחשוב את עצמו יותר חכם וכדו'. אבל כך עשו כל הראשונים. דהיינו, אין משוא פנים בתורה, ואין דבר כזה שאסור לחלוק על הרב. תורה היא תורה, והתורה ניתנה במדבר, לכל ישראל. ובסוף מציין החיד"א שהדברים בשם הרדב"ז בתשובותיו

כת"י סימן א'תקל"ג, בקיצור.

אבל הוא מעיר על כך, יש לו להחיד"א קושיא, ולכאורה קצת קשה על מה שכתב, דאחר מותו לא יאמר רבי היה אומר כך ואני אומר כך. הרי הרדב"ז כתב כאן כמה כללים לפי שיקול דעתו דעת תורה, פרטי דינים שנראים לו. כי פרטים אלו שכתב הרדב"ז אינם מפורשים, אלא הוא זה שפירט אותם לפי דעתו דעת תורה, מה אסור מה מותר. ובין היתר הרדב"ז חידש פה, שאחרי פטירתו של הרב, אפילו שאחרים מסתמא אינם יודעים מה רבו אמר, הוא תלמידו היודע מה רבו אמר ולא הם,

תלמיד יכול אפילו להתווכח עם הרב. אם יש לו ראיות, שיאמר אותם. כך נהגו גדולי ישראל לאורך כל הדורות. אבל לא לקבוע ישיבה ולדרוש ברבים. דהיינו, מה שנוגע לציבור, זהו עניין אחר, לכן אינו יכול לקבוע ישיבה ולדרוש ברבים. אולם להביע דעה נגד דברי רבו, זו תורה, לא כופים על התורה פסקתה. אתה חייב או רשאי להגיד מה דעתך. ואין צריך לומר, שאם עמדו למניין, שלא ימנה כנגד רבו עם החולקים עליו. אם יש מחלוקת בין החכמים ורוצים לראות כמו מי סוברים הרוב, שהרי אחרי רבים להטות, א"כ אם כעת הוא יצטרף עם אלה החולקים על רבו, הרי שזה זלזול בכבוד רבו, לכן התלמיד אינו יכול להצטרף לחשבון. בכלל זה, שלא יחלוק עליו בדרך החולקים לנצח את רבו. לפעמים אנשים מתווכחים בדרך ניצוח, מטרתם לדחות את השני ולבטלו, א"כ זה בודאי זלזול ברבו. אלא אומר ראיותיו, ואם ישרו בעיניו, מוטב. ואם לא, ישתוק.

ובכל זה, כנראה זו טעות וצ"ל ובכלל זה, שלא יאמר לאחרים, רבי מתיר ואני אוסר. אם שואלים אותו שאלה, והוא אומר שרבו אומר מותר והוא אומר אסור, גם דבר זה הוא לא דרך כבוד. אבל אינו אומר מה יהיה אם המקרה הפוך, אם רבו אומר אסור והתלמיד אומר מותר. לכאורה זה ק"ו, כנראה שזה פשיטא, דהרי כוח דהיתרא עדיף. א"כ, אם הרב אומר מותר, והתלמיד אוסר, אפשר עדיין להבין זאת, כי לפעמים אדם אוסר מפני הספק. אבל כשהרב אומר אסור, והתלמיד אומר מותר, זה בודאי חולק על רבו ביד חזקה ובזרוע נטויה. כנראה בגלל זה הוא לא כתב זאת. אבל הרדב"ז בתשובה כתב, "וכן להיפך". אולם הבנתי כך, עוד לפני שראיתי את הרדב"ז, כי הדברים ק"ו, לכן החיד"א דילג מלים אלו של הרדב"ז ולא הביאם, כי הוא רצה רק להביא את תמצית התשובה בקיצור. אבל הדבר פשוט גם להיפך.

אעפ"כ אומר הרדב"ז שזה נקרא מבזה את רבו, אם הוא אומר שהרב שלו אמר כך והוא אומר אחרת. שואל החיד"א, והרי בר"ה דף י"ח תניא, אמר רבי שמעון, ארבעה דברים היה דורש רבי עקיבא, ואין אני דורש כמותו וכו', ונראין דברי מדבריו וכו' ע"ש. כיצד רשב"י אומר שרע"ק היה דורש ארבעה דברים, ואני איני דורש כמותו? יתירה מכך הוא אומר, ונראין דברי מדבריו, מסתבר שאני צודק, כי דברי הם יותר דברי טעם, יש להם יותר ראיות. איך זה? ורבי שמעון, תלמיד רבי עקיבא. א"כ איך הוא אמר כך.

מתרץ החיד"א, ויש לומר, דאגדה שאני. ודברי הרדב"ז, בהלכה למעשה, שעושה נגד רבו. וזה זלזול לרבו. ופשוט. דהיינו, תלוי במה הם חולקים. שם בגמ' שרשב"י חלק על רבי עקיבא, מדובר על מדרש אגדה, אין בכך נפק"מ לדינא, א"כ אין בזה כ"כ זלזול, אם הרב אומר כך והתלמיד דורש אחרת. הרב אומר פירוש כזה, והתלמיד אומר פירוש אחר. אין בזה נפק"מ לדינא. ויכול להיות לפי זה, שהוא הדין גם בדברי פלפול, שקלא וטריא, קושיא ותירוץ. הרב תירץ כך, ולתלמיד יש תירוץ אחר, אבל אין בכך נפק"מ לדינא. הדבר אולי מיישב איזו קושיא, או שמא יש נפק"מ רחוקה ונסתרת בעניין זה. משא"כ הרדב"ז, הוא מדבר על הוראות הלכה למעשה, ועל כך מדובר ברמב"ם, וזהו מה שכתוב בגמ' המורה הלכה בפני רבו, מדובר על הוראה של דבר מעשי. א"כ בזה, אם אתה אומר הפוך ממה שרבך אמר, בין אם אתה אומר אסור או מותר, זהו זלזול בכבוד הרב. הכי הרבה, אחרי מותו מותר לך להגיד מה דעתך, בלי לומר מה רבך אמר. באופן זה, הדבר בסדר, כי זאת דעתך, ואסור לך לפסוק כנגד מה שנראה לך דעת תורה, אם הינך אומר זאת לשם שמים.

דיברנו בשיעור שעבר, ובהזדמנויות נוספות, על עניין המחלוקת בין רשב"י ורע"ק בגמרא ומסכת ר"ה דף י"ח ע"ב. הגמרא שם אומרת כך, תניא אמר ר"ש, סתם רבי שמעון זה רשב"י,

ארבעה דברים היה ר"ע דורש, ואני אין דורש כמותו. צום הרביעי, זה ט' בתמוז, שבו הובקעה העיר וכו'. צום החמישי, זה תשעה באב, שבו נשרף בית אלדינו. צום השביעי, זה ג' בתשרי, שבו נהרג גדליה בן אחיקם וכו'. צום העשירי, זה עשרה בטבת, שבו סמך מלך בבל על ירושלם וכו', והוא מביא את הפסוק ביחזקאל. ואמאי קרי ליה עשירי? עשירי לחדשים. והלא היה ראוי זה לכתוב ראשון, ולמה נכתב כאן? כדי להסדיר חדשים כתקנן. עד כאן דברי רע"ק. בא רשב"י ואומר, ואני איני אומר כן. אלא, צום העשירי, זה חמשה בטבת, שבו באת שמועה לגולה שהוכתה העיר וכו'. ונראין דברי מדבריו, שאני אומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, והוא אומר על ראשון אחרון ועל אחרון ראשון. אלא שהוא מונה לסדר חדשים, ואני מונה לסדר פורעניות. הרי הפסוק מתחיל עם צום הרביעי, דהיינו צום י"ז בתמוז, ואח"כ צום החמישי וכו'. אבל לכאורה, לרע"ק שאומר כי צום העשירי הוא היום שמלך בבל סמך על ירושלם, דהיינו ב"י בטבת, שאז המצור התחיל, א"כ למה אינו הראשון בפסוק? אלא מאי, הפסוק מדבר לפי סדר החדשים. נכון שלפי סדר המאורעות של הפורעניות צריך להתחיל עם עשירי בטבת, אבל הפסוק אמר זאת לפי סדר החדשים, החל מחודש ניסן. לכן הסדר הוא כך, הרביעי החמישי השביעי והעשירי. כך שיטת רע"ק. אבל לפי דברי, אומר רשב"י, זה מסתדר גם לפי סדר החדשים וגם לפי סדר הפורעניות. כי אני אומר שצום העשירי אינו עשירי בטבת שבו היה המצור, אלא חמישי בטבת שבו הגיעה השמועה לגולה שהוכתה העיר. הרי היו בבבל אנשים שכבר גלו בגלות יכניה, אחת עשרה שנים לפני החרבן כבר היו יהודים בבבל. אמנם הרבה נשארו בא"י, אבל חלק מהגולה כבר היו בבבל. א"כ נודע להם על החרבן, על שריפת בית המקדש בעוה"ר, ביום חמשה בטבת. לקח זמן עד שידעו, מחודש אב עד חודש טבת. א"כ לפי זה הדבר מסתדר, גם לפי סדר החדשים וגם

שערי יצחק – השיעור השבועי

בבית שני, צר אספסיאנוס על ירושלם. א"כ כנראה, כך הוא אומר בכדי ליישב את הברכי יוסף, המצור התחיל בעשירי בטבת לכו"ע. יוצא, שאין נפק"מ בין רבי עקיבא לרשב"י להלכה למעשה. זה כמו לגבי י"ז בתמוז, שבבית ראשון הבקעה העיר בט' בתמוז, כך לפי הגמ'. ואילו בבית שני, הדבר היה בי"ז בתמוז. א"כ, למה אנו עושים את הצום בי"ז תמוז? כי חרבן בית שני חמיר לך. אנו בגלות של בית שני, לא מבית ראשון, העיקר החשוב לנו הוא בית שני. ובבית שני, הובקעה העיר בי"ז בתמוז, א"כ חמיר לך יותר בית שני. כך מבואר בתוספות שם, והדבר ידוע. אותו הדבר גם בנד"ד, כיון שבי' בטבת התחיל המצור בחרבן בית שני, ובוזה אין מחלוקת, כי לפי דבריו גם רשב"י מודה שבבית שני החל המצור בעשירי בטבת, וכל הויכוח ביניהם הוא רק כיצד להסביר את הפסוק המדבר על בית ראשון, באיזה זמן צמו, א"כ יוצא שאין במחלוקתם שום נפק"מ לדינא.

נראה לענ"ד, שיש קושי בתירוץ זה. ישנן שלוש טענות על כך.

ראשית, אין ראייה לדבר זה, שבבית שני המצור התחיל בעשירי בטבת. אדרבה, בראשונים כתוב שהדבר בכלל לא היה בחודש טבת. המאירי כותב מסכת ר"ה [שם], שבחרבן בית שני, לא היה כלום בחודש טבת. גם הרשב"ץ כותב כך בתשובותיו [חלק ב' סי' רע"א]. יתרה מכך, בספר יוסיפון [מלחמות היהודים ספר חמישי פרק ב'] משמע, שהמצור החל בכ"ב ניסן. גם בעל תפארת ישראל [מסכת תענית פ"ד מ"ז אות מ'] כותב כך בהדיא בפשטות, שהמצור בבית שני התחיל בחודש ניסן. לפי זה יוצא, שהמצור של אספסיאנוס לא היה הרבה זמן, רק מחודש ניסן עד י"ז בתמוז.

יכול להיות, שיש קצת ראייה לדבריו ממדרש באיכה רבה [פרק א' אות מ'], שם כתוב שבבית ראשון צר נבוכדנאצר שלוש שנים ומחצה על ירושלם, ואספסיאנוס גם צר שלוש שנים ומחצה. אם נעשה את החשבון לפי שלוש שנים

לפי סדר הפורעניות. כי בחודש החמישי, נשרף בית המקדש. א"כ היה צום גדליה, היום שבו הרג ישמעאל בן נתניה את גדליה, וזה היה בחודש תשרי. אחרי כמה חדשים, בחמישי בטבת, הגיעה השמועה לגולה, וגרמה לבהלה גדולה, כי לא האמינו שיישרף בית המקדש, לכן הם עשו את יום השמועה כיום השריפה. אם כן, היואני אומר של רשב"י, הוא פירוש יותר טוב.

שואל החיד"א, רבש"ע, מה עם כבודו של הרב? היכן כבודו של רבי עקיבא? ואכן רעק"א בגליון הש"ס [שם בגמרא] כותב על המלים 'ואני איני דורש כמותו', עיין בספר ברכי יוסף יו"ד סימן רמ"ב ס"ג.

החיד"א תירץ, שהדבר תלוי. אם אלו דברי אגדה, אפשר לחלוק. ומה שהרדב"ז אמר שאסור לחלוק על רבו, מדובר על דבר הלכה. בא הגאון רבינו יוסף שלום אלישיב זצ"ל ושואל, מה הפירוש? וכי זאת לא נפק"מ להלכה, מתי צריכים לצום? הרי מחלוקת זו היא לגבי 'צום העשירי', האם הוא בחמישי בטבת או בעשירי בטבת? א"כ כיצד החיד"א אומר שאלו דברי אגדה? וכי זה מדרש? זו הרי נפק"מ לדינא. כך ראיתי שמביאים פה בספר צום העשירי [עמ' מ"ב], מתוך ספר הערות להגרי"ש אלישיב זצ"ל על מסכת ר"ה שם. הוא מביא את תירוץ של החיד"א ותמה, הלא נפק"מ באיזה יום צמים? בה' בטבת או בי' בטבת? יש פה לכאורה נפק"מ עצומה.

תשמעו תירוץ, דבר חדש שהוא כותב, יתכן שסובר הברכי יוסף, שפורענות המצור שבבית שני, התרחש בי' בטבת לכולי עלמא. ולכן מודו כו"ע שלמעשה צום העשירי הוא בעשירי בטבת, ולא בחמשה בו, כי אבילות בית שני עיקר. דהיינו, הרי הפסוק צום העשירי וכו' שכתוב בספר זכריה, הוא מדבר על בית ראשון. על זה יש ויכוח, מתי הוא צום העשירי, האם בה' בטבת או בי' בטבת. אבל כל זה מדובר לגבי בית ראשון. אולם לגבי בית שני, לפי כל הדעות המצור התחיל בי' בטבת. הרי

ומחצה, מתאים שזה יהיה בחודש טבת. אבל מאידך, לא כתוב שזה ממש בעשירי בטבת. בכל אופן, גם הלחם משנה כותב בפשטות ובהלי תעניות פ"ה הל"ב, שהמצור לא היה בחודש טבת. כל המפרשים כתבו כך. א"כ גם אם נגיד שהדבר יכול להיות, אבל שהחיד"א יכתוב בפשטות דבר כזה, כנגד כל המפרשים, ובלי שום ראיה? זהו בודאי תירוץ קשה.

דבר שני, הויכוח פה בגמרא אינו אם המצור התחיל בעשירי בטבת. הרי רשב"י לא אמר, שהמצור בבית ראשון, התחיל בחמישי בטבת. הוא אומר, שכל עניין 'צום העשירי' אינו בכלל בגלל המצור. הצום בטבת, הוא על עניין השמועה שבאה לגולה. ואם נתעמק בזה, פירושו שלדעת רשב"י, אין צורך לעשות בכלל תענית על עניין המצור. לפי דבריו, בבית ראשון, לא נקבע שום צום מארבע צומות על עניין התחלת המצור על ירושלים. קבעו צום כשבאה השמועה לגולה. לכאורה, למה שלא יעשו צום, גם בחמישי בטבת, וגם בעשירי בטבת? משמע, שעניין המצור אינו חשוב עד כדי כך, לדעת רשב"י. בסדר, התחיל המצור וצרו על העיר, אבל עדיין לא היה שום דבר מעשי. רק אח"כ כשהבקעה העיר רח"ל, אז התחילה הפורענות בפועל. כך לכאורה לפי דעת רשב"י. א"כ, למה שבבית שני כן יעשו תענית על עניין המצור? מה נשתנה? למה רשב"י מסביר את הפסוק 'צום העשירי' שקאי על בית ראשון, שהוא לא על המצור אלא על שבאה השמועה לגולה, ואילו בבית שני התענית היא כן על המצור? זו שאלה שניה.

שאלה שלישית, ואולי הכי קשה, שבכל המפרשים כתוב שמחלוקת רע"ק ורשב"י, היא אכן להלכה למעשה. וגם אם תמצי לומר שאפשר להגיד אחרת, החיד"א לא יכול לבוא ולכתוב בפשטות כזאת גדולה, שאין בכך נפ"מ לדינא. הכי הרבה הוא יכול להביא ראיות, אבל ליישב כך את הרדב"ז!

הרב המגיד כותב על הרמב"ם, המביא בהלכות תעניות את כל הצומות, וביניהם את צום עשירי

בטבת, שדברי הרמב"ם, זו סברת רע"ק שם פ"ק דר"ה (דף י"ח:), שהוא מפרש הכתוב על סדר חדשים, וכן הלכה. א"כ הלכה כרע"ק. הרי לפי תירוץ של הגרי"ש אלישיב, אין ביניהם בכלל ויכוח?

גם הטור בסימן תקמ"ט, מביא רק את דברי רע"ק. שואל על כך הב"י, מדוע אינך מביא את דברי רשב"י? אומר מרן הב"י, ואע"ג דבגמרא דידן קאמר רשב"י שאין נראין לו דברי רע"ק, הרי רשב"י אומר מסברא, שכך נראה לו יותר צודק, ולכאורה היינו מקבלים את דעתו, כי טענתו טובה. א"כ שואל הב"י, לכאורה הטור היה צריך לפסוק כרשב"י. אלא, נכון שרשב"י אמר שדברי רע"ק לא נראין לו, מכל מקום, לא כתב רבינו אלא דברי רע"ק, משום דנהוג עלמא כוותיה. למעשה המנהג המקובל בכל תפוצות בכל ישראל, לצום בעשירי בטבת. א"כ, גם אם יש לרשב"י טענות ומענות על הדבר, אבל לא התקבלו דבריו, לא להלכה ולא למעשה. לכן הטור הביא רק את דעת רע"ק.

גם העיון יעקב על מסכת ר"ה שם כותב, אע"פ שאמר רשב"י 'נראין דבריו', ומכל מקום פסקו הפוסקים הלכתא כרע"ק מחבירו, ודלא כרשב"י. הרי הכלל הוא, שכאשר רע"ק חולק, תלוי אם הוא נגד אחד או נגד רבים. הלכה כרע"ק מחבירו, ולא מחביריו. אם חכמים חולקים עליו, אחרי רבים להטות. אבל אם רע"ק חולק על חברו, הלכה כמותו. וכאן בעצם לא מדובר על חברו, אלא על תלמידו. לגבי תלמיד יש קצת שאלה, אבל הוא אינו נכנס לכך.

אולם הגר"א בביאורו על השו"ע [שם סי' תקמ"ט אות א'] כותב, זה לשון הרמב"ן בספר תורת האדם, והלכתא ומנהג כרבי עקיבא. הרמב"ן אומר שני דברים, גם ההלכה כרע"ק, וגם המנהג. הוא בא משני צדדים. דהיינו, אפילו אם לא היה מנהג, צריכים היינו לפסוק הלכה כרע"ק, כיון שהלכה כרע"ק מחבירו.

שערי יצחק – השיעור השבועי

דאז היה ששון ושמחה, באיזה יום היו עושיין? ובבית שני היו תנאים ב"ש וב"ה ויתר מקבלי התורה, והיאך שכחו הדבר? וכו'.

מכך הוא מגיע למסקנא, והוא מביא עוד כמה ראיות לכך, כפי שהזכרנו כבר בשיעור שעבר, ואמרנו שלמעשה הוא כיוון לדברי הראשונים, הרישב"א במסכת ר"ה ותענית וכן הרשב"ן. אמנם הם כתבו זאת קצת בלשון ספק, בתורת צד לומר כך, לא החליטו זאת בצורה ברורה, אבל הוא לא ראה אותם, והוא שמביא הרבה ראיות לכך כותב זאת כדבר ברור. יש הבדל בין בית ראשון לבית שני. דהיינו, לפי הקבלה, כשנקבעו הצומות על חרבן בית ראשון, הם לא נקבעו על ימים מיוחדים, אלא על החדשים. הרי לפני שנבנה בית שני, היו שבעים שנה של גלות בבל. היה חרבן, וצמו את כל הצומות. אח"כ כשנבנה בית שני, הם נהיו לששון ושמחה. הרי הם שאלו, 'האבכה בחודש החמישי?' ובסוף באה תשובת הנביא בשם ה', כה אמר י"י צבאות, צום הרביעי וכו' יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה. אבל בתקופה שהם היו בגלות בבל, שבעים שנה לפני שנבנה בית שני על ידי עזרא וסיעתו, צמו את כל הצומות. א"כ, בעל מנחת חינוך, וכן הראשונים, אומרים יסוד, שבזמן ההוא לא היה להם יום קבוע לתענית, הם יכלו לבחור איזה יום בחודש שרצו. לכן הפסוק אומר 'צום הרביעי וצום החמישי וכו', אינו אומר איזה יום בחודש הרביעי, כי אפשר לבחור איזה יום שרוצים, מכל סיבה שתהיה. כל מקום יכל לבחור איזה יום שירצה. למרות שידעו באיזה יום היתה הצרה, לא חייבו להתענות דוק ביום זה. רק לאחר מכן, בזמן בית שני, אז רצו חכמי ישראל לקבוע לכל עם ישראל יום מסוים ומוגדר. כעת מבינים, במה נחלקו רע"ק ורשב"ן. כעת שהם לאחר חרבן בית שני, ורוצים לקבוע יום מסוים, השאלה איזה יום עדיף? האם ה' בטבת או י' בטבת? רע"ק מביא סברא לפה, ורשב"ן מביא סברא לפה.

לכאורה, מה עם תלמיד החולק על רבו? הגר"א מוסיף כך, רצה לומר, הלכתא משום דאין הלכה כתלמיד במקום הרב, דוקא מאביי ורבא הלכה כבתראי. דהיינו, רק מאז אביי ורבא הלכה כבתראי, אבל לפני כן וק"ו בזמן התנאים, אין את הכלל הזה. לכן, גם מבחינה זאת צריכה להיות הלכה כרע"ק, וק"ו שגם המנהג כך. יתרה מזו, החיד"א בעצמו בברכי יוסף פה בחלק או"ח מביא את הרמב"ן הזה, ומפלפל בסוגיא זאת. יוצא ברור שהם הבינו, שהמחלוקת בין רע"ק לרשב"ן, היא מחלוקת להלכה למעשה.

גם מאידך לתשובת הגריש"א, בעל מנחת חינוך [מצוה ש"א אות ז'] כותב בדיוק הפוך. הוא שואל שאלה קשה מאד, לכאורה מה הפירוש שרע"ק ורשב"ן נחלקים מהו 'צום העשירי', האם זה ה' בטבת או י' בטבת, וכי אינם יודעים מתי הצום? הם הרי היו אחרי חרבן בית שני! הרי כשבית המקדש השני עמד על תילו, ימים אלו היו ימי ששון ושמחה. כתוב בפסוק 'צום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה'. הדבר הוא לא רק בזמנינו בקרוב במהרה בימינו כשיבנה בית המקדש, אלא גם בזמן בית שני היה כך. רק אם ח"ו היה זמן שאינו של שלום, אעפ"י שאין אז שמדות וגזירות, אז אם הם רצו, מתענים. ואם לא רצו, אינם מתענים. אבל בזמן בית שני, הרבה פעמים עשו בימים אלו ששון ושמחה. והרי התנאים היו בזמן בית שני. בית שמאי ובית הלל, ידעו מתי הם עשו ששון ושמחה. א"כ כעת, כשחרב הבית שני, ובאו רע"ק ורשב"ן אחרי כן, איך הם שכחו? כיצד פתאום יש מחלוקת האם זה ב' בטבת או בה' בטבת? כך תמה בעל מנחת חינוך. הוא כותב כך, דהנה בר"ה פליגי רע"ק ור"ש, דרע"ק סובר צום העשירי היינו עשירי בטבת, שבו סמך מלך בבל. ורשב"ן אומר, זה חמשה בטבת, שבאה שמועה לגולה וכו'. וקשה, דהם היו תיכף לאחר חרבן, כידוע. ומאי פליגי? פוק חזי מאי עלמא דבר! ומה היו עושיין בבית שני,

כותב המנחת חינוך כך, אלא ודאי, הוא אשר דיברתי בעזה"י, דהקבלה לא קבעה יום מיוחד כלל, רק החדשים. ובאיזה יום בחודש שרוצים, מתענים. 'הקבלה' היינו, קבלה של נביאים. 'דברי קבלה' פירושו, דברי נביאים בשם השם. זה כמו גזירת הכתוב. וכן בימי ששון ושמחה, באיזה יום שרוצים בחדשים הללו עושים ששון ושמחה. א"כ בבית שני, היה כל מקום נוהג כמו שהיו רוצים. גם כשעשו ששון ושמחה, עשו זאת בחדשים הללו באיזה יום שהם רצו. לפי זה, נפלה השאלה כיצד שכתנו? אכן לא שכתנו, אלא שאז היה אפשר לבחור באיזה יום שרוצים. זה עשה בד' טבת, וזה עשה בכ"ח טבת, וזה עשה בט"ו טבת. וכן לגבי י"ז בתמוז, זה עשה ברביעי בתמוז, וזה עשה בכ"ב בתמוז, וכן ע"ז הדרך בכל הצומות. לא היה משהו מוגדר, אלא מנהגים שונים. ואחרי זה כשנחרב הבית בשניה, והיו רוצים לקבוע הימים הללו לכל ישראל בשוה, כהוא דתקיעות דהתקין רב אבהו [שם ל"ד ע"א], תשמעו איזה חידוש יפה הוא אומר, שיהיו כל ישראל בשוה, כמו שכתב רב האי גאון ז"ל, הובא בראשונים. וביררו חז"ל לאחר החרבן ימים הללו, כעת רע"ק ורשב"י דנים מתי עדיף לקבוע, והיה דעת רע"ק שהצום יהיה עשרה בטבת, שבו היה עת צרה לישראל. ורשב"י אומר, בחמשה בטבת. אע"פ שמביאים ראיה מפסוקים, זה אסמכתא בעלמא. הפסוק הרי לא אמר את היום. אני רוצה לבחור לפי הפסוקים, להגיד מה מתאים, אבל מצד הפסוקים בעצמם אין שום הכרח ליום. כעת אנו רוצים לקבוע יום, והשאלה מהי העדיפות.

הסברנו בשיעור הקודם, מה העניין המיוחד שיש בצום עשירי בטבת, במה הוא שונה מיתר הצומות האחרים, שהוא 'עשירי בעשירי'. ושאל אז ידידנו הרב אבישי בורה יצ"ו, הוא השחיל לנו שאלה, כיון שהעניין הוא עפ"י הנסתר, א"כ כיצד דוקא רשב"י אומר שזה היה בחמישי, הרי לכאורה דוקא הוא היה צריך להגיד את העניין

של 'עשירי בעשירי'. עניתי לו תכ"ד, שאני מניח לרשב"י עצמו שישב על כך, כי הוא מארי דרוין. עמוק עמוק מי ימצאנו, ואנחנו הסברנו לפי רע"ק שההלכה כמותו.

התעמקתי אח"כ בשאלה זאת, ניסיתי לחפש אולי כתוב משהו בספר הזוהר הקדוש, אבל הדבר לכאורה ממש פלא, לא מוזכר בכלל כל עניין זה של עשירי בטבת וחמישי בטבת. אבל צריכים לדעת, נכון שלא נפסקה הלכה כרשב"י, ברוב המקומות אין הלכה כמותו, אבל ראיתי כתוב חידוש גדול, (בספרים רבים הדבר מובא, וכנראה ראשון ואב לכולם הוא הר"מ קונין בספרו החשוב הנקרא בן יוחאי, שער רביעי דף ט' י'. אבל עכשו ראיתי שיש לו מהלך אחר בנ"ד ממה שכתבנו, ואכמ"ל). כל זה היה, לפני שרשב"י נכנס למערה. אבל לאחר שנכנס למערה ושהה שם י"ג שנה, בכל דבר הלכה כמותו. זה הכלל. וא"כ צ"ל שהסיבה היא, כי לאחר שהיה במערה, חזר בו. אמנם, אפשר להגיד מסברא דידן מה היתה דעתו לפני כן, למה העדיף רשב"י לומר שזה בה' בטבת, כי אולי הוא אחז אז שכך עדיף. הרי אמרנו ש'עשירי בעשירי' מראה על תוקף הדינים. המדה העשירית, היא דין. ועשירי בעשירי, זה דיני דינים. העשירי של העשירי. א"כ אדרבה, אולי אז, לפני שנכנס למערה, כשאמר 'ואני איני אומר כן', אז הוא אחז שעדיף שיהיה הצום בה' בטבת, כי אדרבה, עדיף שהתענית לא תהיה באותו יום, בעשירי בטבת, כי ביום זה בעצמו ישנם דינים קשים, לכן צריך להקדים זאת לכמה ימים לפני כן. זה כמו שכתוב, לא להגיד שלש עשרה מדות בלילה, כדי לא להתגרות בחיצונים וכדומה. א"כ דוקא ביום קשה זה, לעשות צום! זאת מלחמה קשה מדאי עם כוחות הדין המתגברים. לכן הוא העדיף להקדים זאת בחמשה ימים, כך שיהיו חמשה ימים ועוד חמשה, וזה ישפך וישקיט את הדין. כך הוא סבר לפני כן. אבל לאחר שהוא נכנס למערה להסתתר מפני

שערי יצחק – השיעור השבועי

הרי רשב"י חלק על רבו רע"ק? ותירץ, שזה דברי אגדה. תמה ע"ז הגרי"ש אלישיב, שזה לא דברי אגדה אלא דבר הלכה. ותירץ, שאין בזה נפק"מ להלכה. חזרנו והקשינו, שמכל הספרים מוכח, שהדבר אכן להלכה, והחיד"א בעצמו אוחז כך. א"כ חזרנו לשאלה הראשונה, כיצד רשב"י אמר כך וחלק על רבו רע"ק?

נלענ"ד, שאפשר ליישב זאת בדרך אחרת. כתוב בגמ', תניא ארבעה דברים היה רע"ק אומר, ואני איני אומר כמותו. פה בסוגיא מובא רק דבר אחד, לגבי צום העשירי. מה הם הדברים האחרים? רש"י [בד"ה ארבעה דברים הללו] כותב כך, זה אחד מהן. והשלשה שנויים בתוספתא דסוטה ובספרי, בן אדם יושבי החרבות וגו', הצאן ובקר ישחט וגו', ותרא שרה את בן הגר המצרית וגו'. גם רבינו חננאל כותב כך, תניא אמר רשב"י ד' דברים היה רע"ק דורש ואלו הן. א. ותרא שרה את בן הגר המצרית וגו'. ב. הצאן ובקר ישחט להם וגו'. ג. בן אדם יושבי החרבות על אדמת ישראל וגו'. ד. כה אמר י"י צום הרביעי וגו'. ואלו ד' דברים מפורשים בספרי דבי רב בפרשת ואתחנן, ובתוספתא במס' סוטה פרק ו'. א"כ הגמ' הביאה כאן במסכת ראש השנה רק את נושא הצומות, כי זה הדבר שנוגע פה לסוגיא, אבל ישנם עוד שלשה דברים שרשב"י סובר דלא כרע"ק.

בתוספתא סוטה [פרק ו'] ישנה אריכות עצומה על כל עניין זה, כתוב שם כך, דרש רע"ק, ותרא שרה את בן הגר המצרי אשר ילדה לאברהם מצחק, אין צחוק האמור כאן אלא עבודת כוכבים. מצחק היינו עובד ע"ז, כך אומר ר"ע, כמו שבעגל נאמר זישב העם לאכול ושתו ויקומו לצחק, כלומר לעבוד ע"ז. מובא שם בתוספתא בדרך אגב עוד דעות אחרות. בא רשב"י ואומר, ואני אומר, חס ושלום שיהיה בביתו של צדיק ההוא כך. אפשר למי שנאמר עליו 'כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו'', יהיה בביתו עבודת כוכבים? אלא אין צחוק האמור כאן, אלא לעניין

הרומיים, שם הוא כבר עלה לדרגות גבוהות, שם התגלו לו כל סודות התורה, כמו שאנו אומרים בפיוט בר יוחאי, 'במערת צורים שעמדת, שם קנית הודך והדרך', כנראה מאז והלאה שינה דעתו וסבר ג"כ שצ"ל בעשירי בטבת.

במסכת סוכה ודף מ"ה ע"ב, מובא מאמר ידוע ומפורסם שאומר רשב"י, ואמר חזקיה א"ר ירמיה משום רשב"י ראיתי בני עלייה והן מועטין אם אלף הן אני ובני מהן אם מאה הם אני ובני מהן אם שנים הן אני ובני הן. אתם שומעים מה אומר רשב"י? שום תנא לא אמר דבר כזה. לפני כן כתוב בגמ', ואמר חזקיה א"ר ירמיה משום רשב"י יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין מיום שנבראתי עד עתה ואילמלי אליעזר בני עמי מיום שנברא העולם ועד עכשיו. אומר רבינו חננאל, רשב"י היה במערה י"ג שנה, ונראה לו בדרך מראות אלדים גודל כבודו יתברך, ראה דברים נשגבים, נפתחו לו השמים, והיה יודע בעצמו שהוא חסיד גדול. והיה אומר, יכול אני לפטור העולם, כגון זה האמור בסדום, אם אמצא שם כך וכך צדיקים וכו'. גם פה רשב"י אומר, אני ובני יכולים לפטור את כל העולם שלא יחרב. כלומר, בזכותי יתקיים העולם ולא יחרב, ולא ישחית אלדים העולם בעבורי, ואפי' אם אין שם צדיק. ואם יהיה אלעזר בני עמי, מיום שנברא העולם ועד עכשיו. כגון שלא תהיה כליה, כגון המבול שהיה בכל העולם. אפי' לדור המבול לא היתה כליה בזכותם.

מובן אם כן, שלרשב"י היו השגות נשגבות במערה. ממילא יכול להיות, אם בכל זאת אנו רואים שלא נפסקה בנ"ד הלכה כרשב"י, מסתבר שרשב"י אח"כ חזר בו. אבל הוספנו גם צד מסברא, למה הוא אחז כך לפני כן. דהיינו, אפשר להבין זאת גם לפי המהלך השני.

נחזור לעניינינו, החיד"א שאל כיצד הרדב"ז אומר 'שלא יאמר רבי אומר כך ואני אומר כך',

ירושה. ישמעאל היה אומר, מה אתם אומרים, עכשיו נולד תינוק חדש והוא יירש? מה פתאום! אני הוא היורש, כי אני הבכור, ובכור נוטל פי שניים. כך צחק ולעג ישמעאל. אותו הדבר לגבי הדברים האחרים, שרשב"י חולק על רע"ק. 'הצאן ובקר ישחט להם', רשב"י נתן טעם לדבריו, ומביא ראיה מהכתוב שמסתבר יותר כפי שהוא מסביר. וכן לגבי הדבר השלישי שם. והדבר הרביעי, הוא הנושא שלנו, צום העשירי. דבר זה מובא שם אחרון, בסוף כל העניין הארוך הזה. גם במדה"ג פ' וירא מובא ד' הדברים, ובחידושי הריטב"א לר"ה, ועוד.

יוצא לפי זה, נכון שבנ"ד יש נפק"מ להלכה למעשה, אבל הנושא נבלע בתוך הדברים, בתורת הדבר האחרון. דהיינו, זה לא שרשב"י דיבר רק על נושא צום העשירי, אלא שדיבר על כמה וכמה דברים, וזהו האחרון שבהם. הוא כאילו טפל להם. ממילא יכול להיות, שהחיד"א שכתב שאלו דברי אגדה, הכוונה לרוב הדברים שהם דברי אגדה, רק דבר אחד של הלכה נכנס שם כבדרך אגב, כדבר האחרון. א"כ באופן זה, הדבר אינו נחשב לזלזול בכבוד רבו.

יתירה מכך, ברבינו חננאל ישנה גירסא מעניינת. לפי מה שהוא כותב, מובן שאפי' בנושא זה של צום העשירי, צמצם רשב"י את המחלוקת. הוא אומר כך, ואמר רשב"י, זה אחד מדי' דברים שהיה רע"ק דורש, ואף אני דורש כמותו. גם אני מסכים לדבריו. ולא חילפתי על דבריו אלא בצום העשירי בלבד, שהוא אומר עשרה בטבת וכו', ואני אומר צום העשירי זה חמשה בטבת וכו'. א"כ אפילו בנושא הזה, מדובר רק על פרט אחד קטן, שאני חולק עליו בעניין זה. דהיינו, רשב"י נתן פה כבוד לרע"ק. ממילא על דבר קטן זה, מסתבר שהדבר אפשרי, ואין זה נחשב לזלזול בכבודו של הרב.

בעיקר הדין של תלמיד החולק על רבו, כותב מהר"ר שלום מנצורה זצ"ל [בספר הפדות והישועה עמ' מ"ב], סבו של כמהר"ר יחיא יצחק הלוי זצ"ל, עניין נוסף. יש לו שם פירוש בדרך דרוש, על כל מה שכתוב על ימות המשיח, בעיקבות משיחא חוצפא יסגי, הוא מפרש את כל הדברים לשבח בדרך רמז. למשל, 'חכמת סופרים תסרח', הרי הפשטות היא שאנשים אז לא יקשיבו לדברי החכמים, הם ח"ו יגעלו מדבריהם, כאילו יש לדבריהם ריח רע. אבל הוא מפרש, 'חכמת סופרים תסרח', מלשון סרח העודף, דהיינו שחכמתם תהיה מרובה וכו'. וכן ע"ז הדרך, על כל פרט ופרט. בין היתר כתוב שם, 'בן מנבל אבי', והוא דורש זאת, שהבנים יהיו כל כך חכמים, עד שיחלקו על אביהם מרוב חכמתם בסברא ובהלכה.

אח"כ הוא מסיים ע"ז ואומר, ואל יקשה בעיניך, כיצד הבן חולק על אביו? כי אינה קושיא. כי אף בדורות הראשונים, בזמן הפוסקים, היה הבן חולק על אביו. בעצם נזכרתי כעת שכבר מצאנו זאת בגמ' עירובין ודף מ"א ע"א לגבי מחיצה תלויה, שרבי ישמעאל ברבי יוסי חולק שם על אביו ומתיר. וכן מצוינו בהרד"ק בכמה מקומות חולק על דברי אביו. וכן הוא אומר, אאמור"ר פירש כך, ואני לא סבירא לי אלא כך, וכו'. אכן לפי החיד"א שאמרנו, הראיה מהרד"ק אינה טובה, זה לא הנושא, כי שם מדובר על פירושים, הדבר נקרא 'חולק בדברי אגדה', ולדעת החיד"א אין איסור רק על דבר הלכה. אבל זאת הערה צדדית. והוא ממשיך וכותב, וכן הר"מ במז"ל, במקומות רבים אומר, אבי מן המתירין ואני מן האוסרין. הוא אומר שזה במקומות רבים, זכורני עכ"פ שיש דבר כזה בהלכות שחיטה. וכן לימדנו האלדי עיר וקדיש כהר"ר אברהם אלשיך הלוי נע"ג, שיכול הבן לחלוק אפילו על אביו. ובסוף הוא אומר, ואל יקשה לך מה שכתבתי לעיל בשם הרד"ק ז"ל ובשם הר"מ במז"ל ובשם האלדי רבי אברהם אלשיך הלוי נ"ע, שיכול התלמיד הבן לחלוק על אביו או על רבו, ותאמר וכי

שערי יצחק – השיעור השבועי

אמנם כבר כתבו הפוסקים ביו"ד, שבזמנינו אין דין של רבו מובהק. לא מצוי שיהיה רב מובהק, שרוב תורתו ממנו. אבל גם אם נגיד שישנה מציאות כזאת, הוא אומר שלא על כך הוא מדבר. עד כדי כך הוא לא כ"כ בטוח בחידוש זה, ולא רצה להעמיד דבריו באופן מוחלט גם לגבי רבו מובהק, כיון שיש בכך חיוב מיתה. רח"ל.

מן העניינים האלו, אפשר להבין תשובה לכמה שאלות. אחת מהן, בקשר למהרי"ץ עצמו. ישנם כאלה בדורינו, שכשהם מזכירים את מהרי"ץ, הם כותבים תמיד עליו שהוא תלמידו של בעל שת"ז. מה רצונם להגיד בזה? כל אחד מבין, שהם רוצים להורידו, למעט את חשיבותו, כביכול הוא רק תלמידו ואינו יכול לחלוק על רבו. יתירה מכך, שמעתי חצוף אחד שאמר (בעקבותיהם), איך מהרי"ץ חולק על השת"ז? הרי זה תלמיד החולק על רבו? ומי הוא? וכו', רחמנא ליצלן. לצערינו הרב.

א"כ, צריכים לדעת כמה דברים. ראשית, בעל שת"ז אינו רבו היחיד של מהרי"ץ. ואני אומר זאת בנוסף ומחוץ לכל מה שאמרנו קודם. מהרי"ץ למד אצל כמה רבנים. הרבה פעמים הוא כותב 'רבתי הורו', ובודאי שאינו מתכוון לבעל שת"ז. לדוגמא עיי' בבארות יצחק על פסקי מהרי"ץ הלכות סוכה דף ש"א, שמהרי"ץ כתב כשלא קראו בס"ת בחוהמ"ס וביום השלישי, שהסכימו רבותיו שיקראו זאת בתפילת המוספין. והבאתי שם באות ער"ב שזה לפי מנהג הבלדי שאין אומרים פרשת המוספין בתוך התפילה יעו"ש. מובן שזה לא שייך לבעל שת"ז וסיעתו, שבלא"ה הם אומרים פסוקים אלו אז.

בספר סערת תימן, כותב כהר"ר עמרם קורח זצ"ל על מהרי"ץ כך, הר"ר יחיא בן כה"ר יוסף צאלח [מהרי"ץ], ראב"ד קבוע ששי, גאון רבני תימן. תחילת לימודו היה לפני זקנו הדיין מהר"ר צאלח בן יחיא. ואחרי אסיפתו שימש אצל שני גדולי הדור, ה"ר דוד משרקי, וה"ר יחיא בן השר שלום עראקי, כאשר יגיד שבח

אפשר? אלא, אפשר ואפשר. וראיה מגמרא ברכות דף ס"א זה לשונו, אמר רבי יהושע בריה דרב אידי, מאי דכתיב ואדברה בעדותיך [תהלים קי"ט מ"ז] וגו', עד איש בשת שמו, ונקרא מפישת בהלכה. נמצינו למדים, שיכול תלמיד או בן לחלוק על אביו או על רבו. ועוד יש טעם גדול בספר גבעת שאול תחילת פרשת וארא, על פירוש תיק"ו וכו', ע"כ.

מהרי"ץ זיע"א [בשו"ת פעולת צדיק סוף ח"ג בביאורים על חושן המשפט סימן י"ן] כותב דבר חידוש נוסף, נקודה חדשה בכלל בכל הנושא. כתב רשד"ם בח"מ סי' ב', שכתב הר"מ רבו של רבינו יונה ואחיו מר שמואל וז"ל, מיום שגלינו מארצנו וכו' ונתמעטו הלבבות, אין לומר דין מורא רבך כמורא שמים. וכל הדינים שחייב התלמיד לרב, נתבטלו. אין רב ותלמיד. הרב, זה הספרים. יש ספרים ולומדים מתוכם. בדורות הראשונים למדו בע"פ, א"כ התלמיד למד מהרב, את כל תורתו הוא ינק מהרב, וזה מה שהוא ידע. אבל היום לומדים מהספרים. נכון שהרב מראה לו את דרך הלימוד וכו', אבל א"א לבוא ולומר שאסור לחלוק על הרב. כי החיבורים והספרים והפירושים, הם המורים לנו. והכל לפי פקחות השכל והסברא. שימו לב. אם התלמיד פיקח ובעל סברא, הרשות נתונה. ועל כן נהגו לקבוע התלמיד מדרש לעצמו. וכן אין לומר תלמיד אל יורה, כי החיבורים הם המורים, ויכול לסתור דברי רבו מכח פלפול ע"ש והאריך. משמע לפי זה, שהדבר קאי אפי' על ההלכות שכתב הרמב"ם בעניין זה, כגון לפתוח בית מדרש, והפרטים שכתב הרדב"ז. נראה שכולם מסכימים להם, רק ישנם כאלו שהתירו פרטים מסויימים. בכל אופן לפי דבריו, אין לומר תלמיד אל יורה, משמע אפילו בלי רשות הרב. הרי הרב שלו גם למד מהספר. ומיהו כתב בסוף דבריו, דבמקום רבו מובהק איני רוצה להקל, דיש בו מיתה. אבל אשארא סמכינן להורות, כיון דהחיבורים הם המורים ע"ש.

מעלתם ואיך דן לפניהם בכבוד ומורא, גם לאחר שהגיע להוראה. בהתחלה הוא למד אצל זקנו מהר"ץ, בעל פרי צדיק, ורק אח"כ אצל בעל שת"ז ומהר"י עראקי. משנת התק"ח והלאה, נתגדל ונתרומם שמו, ונתפרסמה חכמתו, עד שנתמנה ונבחר ראב"ד ומו"צ בצנעא וכל נפות תימן. מכל נפות תימן, מכל כפר ומדינה הקרובים והרחוקים, הריצו שאלות ספקותיהם, והוא נשתדל בחפץ ורצון להשיב שואליו, והאריך למעניתם דברים מבוררים אחר העיון והפלפול. כי בדורו, כמוהו לא נמצא משכיל ונבון, להוציא דבר מתוך דבר ולכוון את שמועותיו.

א"כ, בואו חשבון. בשנת התק"ח התפרסם שמו, עד שנתמנה ונבחר. נראה, מתי נפטר מהרד"ם בעל שת"ז? בשנת התק"מ, כמובא שם בסער"ת לפני כן. באותו דף. דהיינו עשרים ושתים שנה אחרי כן. כלומר שמהרי"ץ נתמנה בחייו של בעל שת"ז, והוא כותב שלא נמצא כמוהו בדורו. מהר"י עראקי, בלא"ה נפטר בשנת תק"י, זה שלשים שנה לפני מהרד"ם. א"כ, יש עדיין שאלות?! מהרי"ץ היה הדיין הראשי ומאריה דאתרא. לכל קהילות תימן, ולא רק בצנעא. בספר מסודה הוא לפעמים כותב, שכשהיה צריך להשביע מישהו, הזמינו את מארי דוד משרקי, ומובן שזה היה בתורת כבוד, שיבוא לבית דין בזמן השבועה. אבל הוא לא היה הראב"ד. הראב"ד היה מהרי"ץ. ודי למבין, אף כי יש עוד הרבה להאריך ולהסביר, וכבר כתבנו ודיברנו בס"ד על כך בעבר.

מדוע המצור על ירושלם נמשך כ"כ הרבה זמן, האם חודש טבת הוא חודש של מזל וברכה, ודברי חיזוק והתעוררות למניעת שנאה קנאה ומחלוקת בימים אלו.

אמרנו, שהמצור על ירושלם נמשך שלוש שנים וחצי, וישנן דעות אחרות. י"א שנה וחצי, וי"א שנתיים וחצי, וי"א שלוש שנים וחצי. בנביא כתוב, שזה התחיל בשנה התשיעית למלכות צדקיהו בחודש העשירי בעשור לחודש, ונמשך עד עשתי עשרה שנה למלכות צדקיהו בחודש

הרביעי, שאז הבקעה העיר. פירושים אלו תלויים בכמה דברים.

לכאורה הדבר פלא עצום, למה לקח כ"כ הרבה זמן המצור על ירושלם? וגם בבית שני הוא ארך הרבה זמן. מדוע כ"כ זמן רב? כתוב בחז"ל, שנבוכדנצר היה בטוח שתוך זמן קצר יצליח לבקוע את חומות העיר ולכבוש את ירושלם. הדבר מפורש בילקוט שמעוני ואיכה תת"ט, כשבא אותו רשע עם המלכים, דימו ללכדו בזמן מועט, והקב"ה היה מחזק את אנשי ירושלם עד שנה שלישית, אולי יחזרו בתשובה. כנראה הוא חשב שתוך כמה שבועות, אולי אפי' פחות, יצליח לכבוש את ירושלם, והנה לקח לו הדבר שלוש שנים וחצי. ויש על כך עוד כמה תשובות.

המלבי"ם בספר יחזקאל אומר בזה דבר נורא ואיום, על הפסוק, בן אדם הנבא ואמרת כה אמר י"י וגו' (יחזקאל כ"א, י"ד).

דרך אגב, נזכרתי שהבטחתי בלנ"ד בשיעור שעבר, לומר פירוש נוסף מדוע קוראים ליחזקאל 'בן אדם'. התשובה היא, שכתוב כי יחזקאל היה גלגול של קין, לכן הוא נקרא "בן אדם", דהיינו בנו של אדם הראשון. הדבר הפלא ופלא. כך כותב רבינו האר"י. ואולי נחזור לזה יותר מאוחר, רק רציתי לשלם את החוב.

בכל אופן כתוב ביחזקאל כך, בן אדם, הנבא ואמרת פה אמר י"י, אמר חרב חרב הוחדה וגם מרוטה. למען טבח טבח הוחדה, למען יהיה לה פרק מרטה, או נשיש שבט בני מאסת כל עין. אלו פסוקים סתומים. מה הפירוש, 'חרב חרב הוחדה וגם מרוטה'? לחרב יש שני צדדים, אחד מחודד, ואחד כהה שאינו מחודד. המטרה היא, למען טבח טבח הוחדה. למען היה לה ברק מרטה. דהיינו, החרב הרי מתלכלכת בדם, לכן משאירים את הצד השני מבריק, כי כשמנפנים איתה על אדם, כשרואה את החרב הוא נבהל עוד יותר מהברק שלה.

שערי יצחק – השיעור השבועי

ועכשיו הם יריבו אחד עם השני, ולאחר מכן הם כבר יהיו חלשים. ועל ידי כן נתחלקו העם, והשחיתו זה את זה, ונעשה ביניהם הרג רב. אהה רח"ל. עכשיו אין להם אויב מבחוץ, א"כ יש אויב מבפנים. ועל פי זה צייר, שחרב נבוכדנצר הוחדה בצד אחד לטבות טבת, ובצד אחד היא מרוטה והוסר החידוד. היא אינה חרב פיפיות, חרב של שתי פיות, אלא מצד אחד היא לא מחודדת. ועמד רק להפחידם, ולא לטבות טבת. כי עשה את עצמו כמתרשל מן המלחמה וכדורש להשלים איתם. הוא התחכם, הבין שהם מפוזרים ומפורדים, ביניהם עצמם יש מחלוקות, א"כ הוא עשה שכביכול הוא דורש להשלים איתם. ואמר להם הנביא, לבל ישישו וישמחו על זה, כי כל זה הוא עושה בערמה. יש לו מטרה אחרת. באשר החרב של נבוכדנצר המוכן לייסר את ישראל, היא מואסת כל עץ. ר"ל שנבוכדנצר אינו יכול לאחוז בהחרב, כי אין לה קתא ובית יד שבו אוחזים החרב. א"כ א"א לכבוש את ירושלים. ולכן נתן את החרב למרטה ולהסיר החדידות בצד אחד, כדי שיוכל לתפשה בכף. היינו, שלכן עושה את עצמו כמתרשל מהמצור וכמבקש שלום, שעל ידי כן ילחמו בני העיר זה בזה, והמלך ושריו ישחיתו בעם, ועל ידי כן יוכל לכבוש את העיר. ויהיה לחרבו הטובחת בית יד שיוכל לאחזה. כי על ידי כן כבש את ירושלים, והיה יכול לאחוז חרבו ולטבות טבת. ואם כן, הגם שיאריכו ימי המצור, ונבוכדנצר יתרשל ויתראה כדורש שלום, בכ"ז ידעו כי היא הוחדה חרב. שזה מגמתו, לטבות בחרבו החודדת. ומה שהיא מורטה, ונראה שמתרשל ומבקש שלום, הוא רק כדי לתת אותה ביד הורג. שע"כ כבש את העיר, והיה ההורג יכול לאחזה ביד. נמצא, שצד המורט, היה הבית יד של החרב. שע"י שהאריך ימי המצור, ונדמה להם שחרבו מורטה ואינה מסוכנת, ע"כ לחמו זה בזה, וע"כ נכבשה העיר ואחז החרב בידו. וע"ז אמר 'חרב חרב', כי היו שם שני מיני חרבות. אני אומר זאת, בכדי שניקח

מסביר המלבי"ם את המשל הזה, ולפי זה יתורץ מדוע המצור לקח כ"כ הרבה זמן. הוא כותב כך, הדיבור הזה הוא משל נמרץ על מה שנעשה בירושלים בעת המצור. שידוע שנבוכדנצר צר על ירושלים ימים רבים, מצד אחד הוא לא מתייאש, ומצד שני, כ"כ הרבה זמן? ואם לא היה בניהם ריב ומדון ומלחמת איש באחיו, לא היה יכול לכבשה. רק שהם עצמם לחמו איש באחיו, והיה ביניהם מלחמה, בין המלך והעם ובין הכתות זו לזו, כמו שכתוב בירמיהו (כ"א) הנני מסב את כלי המלחמה אשר בידכם אשר הם נלחמים במ את מלך בבל ואספתים אותם אל תוך העיר הזאת. וכמ"ש באיכה, לא האמינו כל מלכי ארץ וכו' כי יבא צר ואויב בשערי ירושלים, מחטאת נביאה עונות כהניה השופכים בקרבה דם צדיקים. ביאר, כי מה שהרגו זה את זה, על ידי זה כבש אותה נבוכדנצר. המריבות הפנימיות נתנו לנבוכדנצר את האפשרות לכבוש את ירושלים. וידוע שכך היה גם בחרבן בית שני שהיה על ידי הרומיים. זה כבר לא חידוש של המלבי"ם, מפורסם הדבר שכך היה בבית שני, שטיטוס הרשע ראה שאינו יכול לכבוש את ירושלים וכבר עמד להתייאש. גם פה הם כמעט התייאשו, אבל הכל משמים. כידוע, הם כמעט כבר חשבו לסגת. שראה טיטוס שא"א לו לכבוש את ירושלים, ובעת שהחל ללחום איתם בעד החומה, נתאחדו כל הכתות ויצאו כאיש אחד נגד האויב, וישחיתו בעם הרומיים. התאחדו כולם ונלחמו, והעיפו את טיטוס. לכן נסתלק מן החומה כפעם בפעם וסר מעליהם. ואז התחילו הכתות והפריצים בפנים ללחום זה את זה ולהרוג זה בזה, ועל ידי זה כבש אותם. עד שעיקר החרב שאכלה בהם, היה חרב של עצמם. שהם עצמם השחיתו זה את זה. וכן עשה נבוכדנצר, שאחר שראה שא"א שינצח אותם כל עוד ילחמו איתו כאיש אחד, נסתלק מעל המצור באמצע. הפסיק את המצור. הוא עשה חשבון, אם כולם מתאחדים נגדו, א"כ אעזוב את ירושלים,

קצת מוסר לעצמינו, על מה שקורה אצלנו עכשיו בא"י, בעת ובעונה הזאת, ה' ישמרנו. בספר בית מועד [דרוש ט"ו ל"י בטבת] כתוב כך, אפילו כשעלה נבוכדנצר על ירושלים בראשונה, אם היו שבים אל ה', היה הב"ה ממציא להם רוחה ורחבה. וסמיכת וחניית נבוכדנצר על ירושלים היתה מספקת להם הגזירה והפורענות, מבלי שילכוד אותה. אם היו עושים תשובה. אבל, חזקו פניהם מסלע, והקשו את ערפם אפילו בעת צרתם, וכו'. וזו צרה כבדה לשמחה לקמים עלינו, רצוני מה שחזקו ישראל פניהם מסלע ולא רצו לחזור בתשובה עם ראותם מחנה נבוכדנצר בונים על ירושלים דיק סביב וכו'. נשארו בקושי ערפם. ועל כן יש להתאונן הרבה, באשר לא נתעוררו ישראל ביום זה שראו מחנה נבוכדנצר עליהם, לחזור בהם ולצעוק על ה' שירחמם, וכו'. והנה בהיות יום זה תחילת הפורענות כולן, יש לנו להצטער בו הרבה, לכפר על המרי שנהגו אבותינו בזמן הזה, שבסיבת אותו המרי נמשך שנלכדה ירושלים ונחרב הבית עד שגלו ישראל. שהרי אפי' אחרי שנבוכדנצר סמך מחנהו על ירושלים, אילו עשו ישראל תשובה, היה הקב"ה נותן להם הכל. אבל הם לא חזרו בתשובה. אוי לנו על שברנו.

הסברנו ובמוצש"ק ויגש ה'תשע"ג, שכיון שהמצור היה התחלת כל הצרות, לכן לשיטת הרד"א יום עשירי בטבת חמור יותר מהצומות האחרים, שהוא אפילו דוחה שבת. הבאנו גם לגבי הפסוק 'צום הרביעי וכו' יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה' את שאלת הרדב"ז, הוא הראשון או מהראשונים ששאל שאלה זאת, למה כתוב 'יהיה' לבית יהודה, היה ראוי לומר 'יהיו', בלשון רבים. והוא אומר שתי תשובות, יש לומר יהיה, כל אחד מהם חשוב להיות לששון ולשמחה. דהיינו, המלה 'יהיה' חוזרת על כל צום. אומרים 'יהיה' בלשון יחיד, כדי לייחד כ"א בפני עצמו. א"א לומר הצום הזה והצום הזה 'יהיו', לעשות מהם אחד, להשוותם ולכללם

כאחד. לכן הוא אומר 'יהיה', דהיינו על צום זה, ועל צום זה, כל אחד בחשיבותו. אי נמי, לפי שהן לא שאלו אלא על צום החמישי שהוא תשעה באב, לפיכך השיב יהיה לשון יחיד, כל עוד יהיה לששון ולשמחה. דהיינו, היהיה' חוזר על ת"ב.

תשובה שלישית שיכולה להיות, מי שיתבונן שם בפסוק, יראה דבר מעניין בטעמים של הפסוק. פֶּה־אָמַר י"י צְבָאוֹת צוֹם הַרְבִּיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית־יְהוּדָה לְשִׂשׁוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמַעֲדִים טוֹבִים וְהָאֲמַת וְהַשְּׁלוֹם אֶהְבֹּו. על המלה 'צום הרביעי', יש פזר. 'צום החמישי וצום השביעי וצום העשירי', יש רביע. ידוע, שכוח ההעמדה של הפזר, יותר חזק. בכללי הטעמים, לפי הכתוב בספרים, צריך בפזר להגביה את הקול ולהרימו, כי ההעמדה שלו יותר גדולה. והפזר, הקול מפזר. א"כ יכול להיות, שהמלה 'יהיה', חוזר על צום הרביעי. הגענו בס"ד לתירוץ זה בזכות ידידנו הרב דוד מזרחי יצ"ו, רק שצריך להסביר זאת. יש פה מהלך אחר. דהיינו, בזה נמצא תירוץ לקושיא של רשב"י על רע"ק. הרי לכאורה, רשב"י טען טוב, אני אומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, ואילו רע"ק הפך את הסדר. א"כ, למה בכל זאת הפסוק התחיל עם צום הרביעי? התשובה לפי זה, מפני שצום י"ז בתמוז הכי חמור. החומרא הגדולה ביותר היא בצום הרביעי, אז התחילה הפורענות, כשהבקעה החומה. דהיינו, לא רק אליבא דרשב"י, שזה לפי הסדר, אלא גם אליבא דרע"ק, י"ז בתמוז חמור מכל הצומות, ולכן פתחו בו. ואת צום העשירי השאירו לסוף, כי החמור ביותר הוא י"ז בתמוז.

אפשר לתרץ כך את השאלה, אבל הדבר הפוך משיטת הגאונים והרד"א וסיעתם, הסוברים שצום עשירי בטבת הכי חמור, ודוחה שבת. כי לפי זה יוצא, שי"ז בתמוז הכי חמור. בכל אופן, ישנה אפשרות לפרש כך, יש מקום לפירוש זה, והרווחנו תירוץ על קושיית רשב"י ששאל על רע"ק, אכן מדוע הצומות לא נימנו לפי הסדר?

שערי יצחק – השיעור השבועי

לעשות חתונה בחדשים אלו. וזה נרמז במלים, הא מכשטא הא מצלחא. דהיינו, חדשים אלו, שהראשי תיבות שלהם הוא מכשט"א, מרחשון כסלו שבט טבת אדר, 'הא מצלחא'. אומרים זאת ברמז, אבל זה לא הפשט. הפשט הוא, הא מכשטא, מלשון השכלה. כמו שכתוב בפסוק, 'כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל'. תרגום תשכיל, תכשיט. בארמית, הצלחה היא לשון תכשיט. לא לשון קישוט, בקו"ף, אלא בכא"ף, לשון השכלה. דהיינו, מסיימים ברכת 'משמח חתן עם הכלה', ואומרים אח"כ הא מכשטא הא מצלחא. כלומר, שהכלה תהיה בעלת שכל. כמו שכתוב על אביגיל, 'טובת שכל'. שיהיה לה שכל, שלא תהיה טיפשה, שתדע כיצד להנהיג את הבית. חכמת נשים בנתה ביתה. זה הפשט של 'הא מכשטא הא מצלחא'. אבל הרמז, הא מכשט"א, הכוונה לחדשים אלו.

אולם היתה לי קושיא ע"ז, שלכאורה הסימן אינו לפי סדר החדשים. אמנם זה רמז נחמד, אבל אינו מסודר. מכשט"א היינו, מרחשון, כסלו, ואחרי כסלו צריך להיות טבת, למה כתוב שבט קודם? היה צ"ל מכשט"א. למה אומרים מכשטא? מה תאמר, אין מלה כזאת, מכשטא? טוב, אז מה נעשה? בשביל זה נהפוך את המלה? יש פה איזו הרגשה של דבר לא בסדר, משהו לכאורה קצת עקום.

התשובה לפענ"ד, שיש פה עוד רמז. דהיינו, אם יש לך שתי אפשרויות, לעשות את החתונה או בחודש שבט או בחודש טבת, תעשה בשבט. כי חודש טבת, הוא חודש של דין. מצד אחד הוא חודש טוב ביחס לחדשים האחרים של השנה, אבל בחודש זה ישנם דינים. זה רמז בתוך רמז.

בשע"ה [חלק נישואין, הלכות ימים הראויים לנישואין, בעיני יצחק הערה ס"ד] הארכתני על כך וכתבתי כך, ברם האיר השי"ת את עיני ליישב עניין הקדמת שבט לטבת, בהקדים הא דאיתא בזוהר הקדוש [פר' שמות דף י"ב ע"א] שישנם שלושה חדשים דדינא קשיא שריא בעלמא, והם תמוז אב טבת. ורמז הדבר בפסוק (שמות ב', ב') ותצפנהו שלושה ירחים. גם

התשובה היא, כי אדרבה, הוא רצה להתחיל עם צום זה, ועליו להגיד שהוא 'יהיה'. דהיינו שביום זה השמחה תהיה גדולה מאד, כמו שביום זה היתה הצרה הכי גדולה.

אולם, כל התשובות הללו, הם תשובות על פי הפשט. תשובות הרדב"ז, וכן הבית יוסף בסי' תק"נ, והמצודת דוד, כתבו כמוהו, שהמלה 'יהיה' חוזר על כל אחד, או שחוזר על ת"ב. אבל, עניין זה נמצא בשו"ת הרדב"ז ח"ב סימן תרע"ב. ויש בזה סימן. תרע"ב היינו, שהתשובות הללו משאירות אותנו עדיין רעבים... זאת אמנם תשובה, אבל איננה משביעה. לא רווינו את צמאוננו. צריכים תשובה חזקה. תשובה לפי הדרש. הפשט יורה דרכו, וגם טעמי המקרא בפסוק יורו דרכם. הרי האבן עזרא אומר, כל פירוש שהוא נגד הטעמים, לא תאבה לו ולא תשמע אליו. גם אם הדבר אולי נכון ומוסכם, אבל כל זה, אם מדברים על דרך הפשט. אבל במדרשים, אפשר לדרוש אפילו נגד הטעמים, ואפילו נגד פיסוק הפסוקים. כגון, 'במה יבוא עליה ולקחה לו לאשה ויבמה. והיה הבכור'. דרשו חז"ל, מכאן שמצוה בגדול לייבם. נמצא שאפילו מקשרים פסוק עם תחילת פסוק אחר, ק"ו שדורשים נגד הטעמים.

לכן התשובה החזקה יותר, המתקבלת יותר בדרך דרש או רמז, שהמלה 'יהיה' קאי על צום עשירי בטבת, דסמיך ליה. דהיינו, 'צום העשירי יהיה לבית יהודה'. הצום העשירי, הוא יהיה. וכפי שאמרנו, צום זה הוא תחילת כל הפורעניות.

רבינו יהונתן אייבשיץ כותב חידוש גדול ונורא, בעניין של עשירי בטבת. אני אומר זאת כעת, כי אנחנו עדיין בחודש טבת. אמנם את עשירי בטבת כבר עברנו, אבל צריכים לדעת שכל ימי חודש טבת הם ימי דין. אעפ"י שטבת, כשמו כן הוא טוב.

אבותינו היו אומרים, לא כולם, אבל ישנם כאלו שמסורת זו היתה בידם, שיש סימן טוב

בפרשת פינחס [נדף רנ"ט ע"א] דרש הזוהר הקדוש על הפסוק, והמים היו הלוך וחסור עד החודש העשירי, דא טבת, דהא כדין ימי הרעה הו, ואתערת ההיא רעה ואתתקפת, וכְּלָה קדישתא לא אנהירת מגו שמשא וכו'. ואיתא בזוהר אחרי מות [נדף נ"ח ע"א ד"ה ויאמר], דזמנין אית בשתא, ישנם כמה חדשים בשנה, דרעוא אשתכח. (ופירש במקדש מלך, אדר ניסן אייר סיון). וזמנין אית בשתא דדינא אשתכח, (תמוז אב טבת שבט). וזמנין אית בשתא דדינא אשתכח ותליא, (אלול תשרי מרחשון כסלו), יעו"ש. משמע, שגם בחודש שבט יש דין, אבל בטבת יש עוד יותר. לכן אומרים מכשט"א, אמנם חדשים אלו הם יחסית יותר טובים מכל החדשים, אבל חודש שבט עדיף על חודש טבת. כך מסתדר הרמז הפלא ופלא. בכל אופן, למדנו שלמעשה כל חודש טבת, הם ימים של דין.

אומר הגר"י אייבשיץ בספר יערות דבש [חלק ב' דרוש י"ב], ולפי זה היה הריגת הבל בג' בטבת, וז' ימים היה קין בנידוי, קודם שהעתיר לו הקב"ה וקיללו לכפרת עונו להיות נע ונד. קין הרג את הבל בג' בטבת, והגזירה 'נע ונד תהיה בארץ' ניתנה בעשירי בטבת. וזה סימן לדורות, שבני קין עתידין ח"ו לגלות, וכל החרבן נמשך מיום זה. זה לא שאנו בני קין, איננו בני קין, כנראה שזרע קין נשחת במבול. אנחנו בני שת. אבל הרי כתוב, 'ואחות תובל קין, נעמה'. היא היתה אשת נת. הרי כתוב, וצילה גם היא ילדה את תובל קין, ואחות תובל קין נעמה. דהיינו, אשתו של קין, היתה צילה. עדה וצילה. צילה ילדה את תובל קין, ואחות תובל קין נעמה. יוצא שנעמה מזרע קין, והיא היתה אשת נת. א"כ ישנה איזו שייכות לקין, במשך הדורות. הדבר מוסבר פה בספר צום העשירי [נדף רי"ז אות ע"ז].

בכל אופן, היערות דבש עושה חשבון גאוני כך. הרי כתוב, 'הבל לא עשה בעולם יותר מחמשים יום, מהחג ועד חנוכה'. כך מובא במדרש רבה. לכאורה מה פירוש, הרי זה לא חמשים יום?

מפסח ועד עצרת זה אכן חמשים יום, אבל מסוכות ועד חנוכה הם חמשים יום? הרי זה שבעים וארבע ימים? תעשו חשבון, חודש מרחשון הוא כבר שלשים יום. עד כ"ה בכסלו, זה כבר יותר מחמשים. תוסיף את סוכות, חצי חודש תשרי, יוצא שזה הרבה יותר מחמשים יום. א"כ כיצד החשבון?

אלא הוא אומר פה תשובה נפלאה, שבזמן אדם הראשון, חג הסוכות לא היה בחודש תשרי, אלא בחודש מרחשון. זה 'החג' שמדברים פה. לא לחנם נאמר על ירבעם, 'החודש אשר בדה מליבו'. ירבעם העביר את חג הסוכות, הרי הוא רצה לעקור שלא יעלו לרגל, לכן הוא דחה את חג הסוכות מחודש תשרי לחודש מרחשון. ירבעם היה חכם גדול, 'חכמים המה להרע'. בכל אופן, הוא ידע כי לעת"ל יהיה כך. ממש הפלא ופלא. לעתיד לבוא, חג סוכות יהיה בחודש מרחשון ולא בתשרי.

כך הוא כותב, ולהבין ביותר, על פי מ"ש במדרש [עיינן ילקוט שמעוני ח"ב רמז תרפ"ב וילקוט סוף ישעיה], והיה מדי חודש בחדשו וכו', לעתיד יהיה כל חודש וחודש רגל לעלות לציון. ניסן, פסח. אייר, פסח שני. סיון, עצרת. תמוז, טו"ב. אב, ט' באב. שייחפכו לששון ולשמחה ולמועדים טובים. ועוד עם געיא, ולמועדים טובים, נצעק מרוב שמחה. אלול, ראש השנה. ר"ה יעבור לאלול. תשרי, צום. כנראה יוה"כ גם נחשב חג. מרחשון, חג הסוכות. כעת אין לנו שום חג בחודש מרחשון, אבל לעת"ל יהיה בו את חג הסוכות. כסלו, חנוכה. טבת, י' בו. שבט, ט"ז בו. אדר, פורים. והוא מוסיף ואומר, למה הקב"ה לא עשה את חג הסוכות בחודש מרחשון? אלא אמר הקב"ה, לא רציתי להטריח בְּנֵי שִׁיעָלוּ לָרָגֶל וישובו בימי הגשמים. אבל לעת"ל נאמר, מי אלה כעב תעופינה וכיונים אל ארובותיהם, לא תהיה בכלל בעיא להגיע.

כעת תעשו חשבון, תראו הפלא ופלא. מט"ו במרחשון עד חנוכה, יוצא חמשים יום. ששה עשר יום מחודש מרחשון, ועוד עשרים וארבעה

שערי יצחק – השיעור השבועי

בטוב ורע. וקראהו הזוהר הק', עולם הפירוד, הוא עין הדעת טוב ורע, והוא המעורר שנאה בעולם, וכו'. והוא חלקו של נחש, כי לעורר מדנים צריך התחכמות, וקורח פיקח היה. אחרי כן הוא אומר, ועין הדעת הנ"ל, הוא לפירוד מחלוקת ושנאה, ושורש לכל המרי בעוה"ר. וכך היה בשבטים. גם אצל השבטים כתוב, זישנאו אותו זיקנאו בו, דהיינו ביוסף. אילו היו באחדות, היו נאחזים בעין החיים. א"כ לא לחנם אנו קוראים את פרשיות אלו בזמן זה, עד זיחי יעקב שאז גלו למצרים. הרי יעקב אבינו רומז לגלות השלישית. הוא לא אומר זאת, אבל מובן מעצמו חיבור הדברים יחד.

דרך אגב, לפי דבריו הרווחנו חידוש יפה. דיברנו בזמנו ומוצש"ק לך לך היתשע"ג על עניין שאילת גשמים, אמירת ותן טל ומטר עד ליל שביעי במרחשון. אמרנו שהתקנה נשארה כפי שהיתה, אבל שאלנו, מה יהיה לעת"ל? לפי דבריו יוצא חידוש גדול מאד. הרי הדיון היה, האם לעת"ל נתחיל לשאול גשמים במוצאי שמיני עצרת, כיון שתהיה אז אפשרות לחזור בלי שום עיכובים? אבל לפי דבריו, הרי בלאו הכי חג הסוכות כבר לא יהיה בט"ו בתשרי, אלא בט"ו במרחשון. א"כ הכל בעצם ישתנה. דהיינו, מסתמא לעתיד לבוא יתחילו לשאול טו"מ מט"ו בתשרי, ואולי עוד קודם לכן. נכון שאנו עכשיו לא שואלים גשמים בחג הסוכות, כיון שזה סימן קללה בחג, אבל לעת"ל זה לא יהיה סימן קללה, כיון שבלא"ה אין סוכות. הסוכה תהיה בחודש מרחשון. א"כ יכול להיות, שכבר בתשרי או אפילו מיום כיפור או ראש השנה, יתחילו לשאול את הגשמים. לכן השאלה על לעת"ל לא תהיה אז, את הזמן המדויק יבוא משה רבינו ויודיענו. כנראה לסוכות במרחשון, לא יזיקו הגשמים דרך נס, הסוכות יסוככו אף מן הגשמים, וע"ד שנאמר לגבי מלחמת גוג ומגוג, ספּוֹתָה לראשי ביום נְשָׁק.

יום מחודש כסלו, עד חנוכה, יוצא ביחד ארבעים יום. ועוד שמונת ימי חנוכה, סה"כ ארבעים ושמונה יום. יום לאחר מכן הקריבו קין והבל את הקרבן, וביום החמשים קם קין על הבל אחיו ויהרגהו. זה לשוננו, ולפי זה היה הריגת הבל בג' בטבת וכו', ויום גזירתו נע ונד, להתם עון ולכלות פשע, ביו"ד בטבת. וכן היה בעונות הרבים לפני אשר הוצרכו לתקן חטאו, וגם הם תפסו עונו בשפיכת דם אחיהם, כמו שהוכיח יחזקאל [כ"ד] באמרו כי דם שפיכת דמים היה על הסלע, והיה עון קין, והיתה ביניהם שנאה עד שבעונות הרבים גדול עונם מנשוא, ונגזר עליהם לכפרת פשע גלות, נע ונד בארץ, כי נגזר על בית ישראל כמו על קין בכל אופן. ולכך קאמר בעצם היום הזה, לכתוב כי הוא יום המוכן מששת ימי בראשית לכך, מיום גזירת קין, וכן שמור לדורות. כי אז התחיל בעולם העניין של הויכוח בין הבריות.

כמובן, אינני אומר זאת לחנם כעת, כי צריכים להיזהר מאד. אם מגיעים למצב של שפיכות דמים, ותרתי משמע, ולבזיון תלמידי חכמים, כפי שאזנינו שומעות כיום בגלל פילוגי המפלגות לקראת הבחירות, אלו דברים איומים ונוראים. צריכים לדעת, ליצה"ר יש בסיס טוב, הרבה תירוצים ומצוות מדומות, אבל שומר נפשו ירחק כמלוא עיניו משור המועד. הימים האלה מוכנים ומתועדים לשנאה קנאה ומחלוקת, מששת ימי בראשית.

ממשיך היערות דבש, ולכך קאמר 'בן אדם', כי ידוע מה שכתב האר"י ז"ל, יחזקאל הנביא היה גלגול קין, ולכן נאמר בו בן אדם דייקא. שהרי יחזקאל הוא שאמר את הנבואה הזאת של עשירי בטבת.

ואל תחשבו שזה היה רק בזמנם של קין והבל. אנו קוראים כעת בפרשיות השבוע על השבטים. והוא אומר כך, חילוק הלבבות ושנאת איש את רעהו, הוא מכוח חטא אדם הראשון בעין הדעת, כי הוא המחלק ללבבות

שאלה מהציבור: איך יכול להיות שסוכות יהיה במרחשון? הרי התאריך כתוב בתורה, והתורה הרי אינה אמורה להשתנות?

תשובת מרן שליט"א: זה לא נקרא שהתורה תשתנה, אדרבה, הקב"ה עשה איתנו חסד, שחג הסוכות לא יהיה בימות הגשמים, כי צריכים לעלות לרגל. אבל לעתיד לבוא, החג בעצמו נשאר, רק שהתאריך עבר. אכן כתוב בתורה 'בחודש השביעי בחמשה עשר', ולעת"ל זה יוצא בחודש השמיני, אבל זה לא קשה. כתוב בתורה גם את כל התוכחה, א"כ מה נעשה עם כל התוכחה לעת"ל? הרי לעת"ל לא יהיו הקללות. א"כ, התוכחה תימחק? אלא, דרוש וקבל שכר. כך היו היה.

כוונתי לומר, לא כתוב שלא ישתנו דברים, אלא שהמצוות לא יתבטלו. גם כאן, המצוה לא תתבטל, רק התאריך עבר מזמן לזמן, והיתה סיבה לכך. יתירה מכך, רבים שואלים, הרי בתורה כתובות התוכחות והקללות, ופרשת האזינו וכדומה, מה יהיה איתם לעת"ל? אלא פירוש, שלעת"ל נבין פירושים אחרים בתורה.

קודם עניתי לך, שהמצוה עצמה לא השתנתה, רק שזמנה עבר מתשרי למרחשון, כי הכלל הוא שהמצוות אינן בטלות לימות המשיח אלא לעת"ל [ע"י נדה דף ס"א ע"ב, וקובץ שיעורים להג"ר אלחנן וסרמן סי' כ"ט, ואכמ"ל].

אבל בנוסף לכך, מה שכתבו בתורה דברים כגון הקללות, לעת"ל נבין שאלו ברכות. למשל, איכה ישבה בדד העיר רבתי עם. גם זה לא יתבטל לעת"ל, אבל נגרוס כך, איכה ישבה בדד, כך היה בעבר. לעת"ל יתגלו לנו פירושים בפסוקים, שאינם כפי שהבנו עד עכשיו. לעת"ל נדע את פירוש הפסוק ההיפך ממה שאנו מבינים כעת. למשל יש פסוק בישעיה [א', ד'], הוי גוי חטא, עם פְּבַד עוֹן, זֶרַע מְרַעִים, בָּנִים מְשַׁחֲתִים, עֲזָבוּ אֶת יְיָ נֹאֲצוּ אֶת קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל, נִזְרוּ אַחֲרָיו. תשמעו מה פירוש שאולי יהיה לעת"ל. הוי גוי חוטא, דהיינו עם ישראל הוא גוי מחוטא, נקי וזך, כמו שנאמר וחיטא את הבית. עם כבד עוֹן, דהיינו עם שכבד וקשה לו לעשות עוֹן, אינם מסוגלים לעשות עוֹן. זרע מרעים, דהיינו שהם חברים ורעים של הקב"ה. בנים משחיתים, דהיינו שהם משחיתים את כל כחם כדי לעשות רצון ה' יתברך. עזבו את י"י נאצו את קדוש ישראל, הכל נכון, אבל בסוף נזורו אחור', דהיינו הם חזרו בתשובה. א"כ לעת"ל יתגלו לנו פירושים בתורה, שלא ידענו אותם עד עכשיו. פירושים אלו נשמרים לעת"ל. כך שהכל אמת, והתורה לא תשתנה, כפי שכתוב במפורש.

המקום ב"ה יסייענו על דבר כבוד שמו, לחזות בנועם י"י ולבקר בהיכלו בקרוב, אכ"ר.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך. השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, והוסיף מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

דרושים

פעילים ברחבי הארץ
לרישום "מנויים לחיים"

מילגה חודשית נאה

למתאימים!

פרטים בטל'

050-4140741